

Hölgyképek, avagy a Magyar Világhíradók nőábrázolása 1931-1941 között

© Barkóczy Janka

Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola

barjanka@gmail.com

Az 1931 és 1944 között Magyarországon heti rendszerességgel megjelenő *Magyar Világhíradók* a korszak társadalmának egyedülálló audiovizuális dokumentumai. A Magyar Film Iroda produkciójában készülő összeállítások következetesen használták azokat a kódokat és szimbólumokat, melyek ebben az időben egy-egy társadalmi csoport reprezentációjának alapvető elemeivé váltak.¹ A filmhíradók szerkesztését az általam vizsgált időszakban a félhivatalos állami kontroll alatt álló hírszolgáltatás elvei határozták meg, így az itt alkalmazott hangsúlyok és minőségek az ábrázolt közösségek társadalmi kommunikációban formálisan kialakított képét erősítették. A jellemzően 5-8 hírt csokorba gyűjtő blokkok visszatérő motívuma, hogy bennük a hölgyközönségnek szóló, kifejezetten annak érdeklődésére apelláló tudósítások mellett, a női szerepet más módon erősítő, olykor annak bővítését célzó beszámolók is helyet kapnak. A viszonylag épen maradt anyag statisztikai és tartalmi elemzése a Horthy-éra női identitás-konstrukciójának tekintetében rendkívül tanulságos információkkal szolgál. Hogyan kívánták megragadni a női nézők figyelmét a híradók készítői? Milyen arányban szóltak egyértelműen és kifejezetten hozzájuk, illetve róluk a hírek? Jellemzően hogyan ábrázolják a nőket, milyen szociális háttérrel rendelkeznek, milyen hivatást képviselnek ezek az asszonyok? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása mind médiatörténeti, mind társadalomtörténeti vonatkozásban érdekes, interdiszciplináris terepre vezetni az érdeklődőt.

A vizsgált 14 év során az MFI 682 híradót publikált, melyek összesen 5537 hírt tartalmaznak. Az évi 52 híradó csak az első és az utolsó csonka évben nem készült el, így 1931-ben mindössze 10, 1944-ben 48 komplett anyaggal számolhatunk. A hírek áttekintése és osztályozása során elsőként azokat a tudósításokat válogattuk ki, melyek témájuk alapján a korabeli nőiség ábrázolását árnyalják, kifejezetten a női befogadókat célozzák meg, vagy nőikkel kapcsolatos információkat közölnek. Ezek mellett természetesen számos esetben feltűnnek női figurák a vásznon, azonban míg csak mellékszereplőként vannak jelen, létük nem alapvető a hír témájának szempontjából, nem tekintettük női híreknek az őket felvonultató anyagokat. Mivel a

¹ A *Magyar Világhíradó* eredeti kópiái jelenleg a Magyar Nemzeti Digitalis Archivum és Filmintezet (MaNDA) kezelésében vannak, azok digitalizált változata a <http://filmhiradokonline.hu/> különgyűjteményi honlapon szabadon elérhető. A híradókat gyártó és forgalmazó Magyar Film Iroda (MFI) a Magyar Távírási Iroda érdekkörébe tartozó céggént 1924 óta felelt a hazai mozgóképes hírszolgálat ellátásáért. Üzletköre a belföldi magyar tárgyú propagandafilm hírszolgálatot fedte le, szervezete 3 alosztályt foglalt magában: a filmosztály a heti filmhíradókat készítette, a fényképosztály az időszaki lapokat látta el megfelelő anyaggal, a reklámosztály elsősorban a mozikban bemutatásra kerülő reklámfilmeket készítette elő. A néma filmhíradókról a vállalat 1931-ben tért át a hangos anyagok gyártására az MVH-398-as számú, 1931 szeptemberében készített anyaggal. Jelen kutatás ettől az első hangos *Magyar Világhíradótól* a sorozat utolsó darabjáig (MVH-1084, 1944. december) tekinti át a nőkép alakulását a korpuszban.

tartalmi osztályozás a hírtudományban bizonyos mértékig természetesen eleve a szubjektív, igyekeztünk a felállított kategóriákat következetesen, egy kutatáson belül szigorúan koherens módon alkalmazni, hogy releváns eredményekhez juthassunk. Ezen a módon mintegy 192 hír vált elkülöníthetővé, melyek kifejezetten az általunk vizsgált tárgyhoz köthetőek, vagyis valamilyen formában direkt módon a korabeli nőiséget reprezentálják. Ez a szám évekre lebontva soha nem éri el az összes hír 6%-át, a mélypontot jelentő 1938-as esztendőben pedig egyenesen 2% alá süllyed.

év	hírek száma	női hírek száma	%
1931	69	4	5,80
1932	380	22	5,79
1933	392	16	4,08
1934	411	12	2,92
1935	436	16	3,67
1936	409	13	3,18
1937	486	16	3,29
1938	506	10	1,98
1939	476	13	2,73
1940	451	17	3,77
1941	415	9	2,17
1942	408	12	2,94
1943	394	21	5,33
1944	304	11	3,62
Összesen	5537	192	3,47

A tematikus kategóriák között a hírfajták széles spektruma jelenik meg, a kialakult formák és mikro-narratívák pedig a műfaj nehezen változó szabályainak megfelelően stabilan végigvonulnak az választott időszakon.² A tudósítások között a leggyakrabban divattal kapcsolatos híreket találhatunk, így ez az egyetlen nőt érintő kérdés, melyre vonatkozóan minden év nyújt valamilyen útmutatást. A divatbemutatók és szépségkirálynő-választások megjelenése mellett a testkép másik dimenzióját a szintén nagy számban feltűnő sporthírek adják, melyek a kezdetben inkább kuriózumként (pl. *Először állnak starthoz Magyarországon a gyorskorcsolyázó nőversenyzők* – MVH-416/1 1932. február, *Egy angol női ökölvívó-iskola órája* – MVH-419/5 1932. március), később az egészséges társadalom, az erős, egészséges magyar magzatok kihordására képes családanya ideálképét közvetítik. A Postás Sportegyesület tornász bajnokságán ennek jegyében „a dolgozó asszonyok és a magyar jövő anyái pompás felkészültségükről tettek tanúbizonyságot” (MVH-1083/3, 1944. december), az Óbudai Tornaegylet jó példával előljáró hölgyei pedig már februárban mezei futóbajnokságot rendeztek (MVH-1041/3, 1944. február). A feldolgozott anyagban nagy számban szerepelnek még művészettel, kultúrával foglalkozó beszámolók, társasági és jótékonyssággal foglalkozó hírek, nőket érintő belügyi témák, ünnepek megörökítése, gazdaságra, azon belül is hadigazdaságra

2 A tematikus kategorizálást címkék kiosztásával végeztük, melyekből egy-egy hír opcionálisan legfeljebb 3-at kaphatott. Ezek alapján a következő adatokkal számolhatunk: divat – 48 db, sport – 41 db, művészet, kultúra – 26 db, oktatás – 18 db, társasági hír – 18db, szegénység, jótékonykodás – 17 db, belpolitika – 13 db, ünnep, ünnepség – 11 db, gazdaság – 8 db, szórakozás, szabadidő – 7 db, tudomány, technika – 5 db, nemzetközi események – 4 db, egyház, vallás – 2 db, folklór, néprajz – 2 db, külpolitika – 1 db.

fókuszáló mozgóképek, 10 alatt maradnak viszont a tudományra és technikára, az egyházra, a folklórra és a nemzetközi közéletre koncentrááló darabok.

Hírtípusok, nőtípusok

A tematikus, nem-női központú hírekre egyaránt alkalmazható osztályozás mellett érdemes azt is áttekinteni, hogy a leválogatott 192 hír egyes példányai a nőiség mely dimenzióját domborítják ki leginkább. Ezek a nemek reprezentációjával kapcsolatos két általánosan felmerülő alapvető szempontot érvényesítik, vagyis egyrészt rögzítik és dokumentálják a kortárs nőiség aktuális formáját, másrészt iránymutatást adnak arra nézve, hogy a társadalom és saját érdekét szem előtt tartva, az adott pillanatban milyennek kellene lennie az ideális nőnek (Sipos, 2009). A tartalmak elemzése nyomán a filmhíradókban a következő 8 alapvető típust különböztethetjük meg, a típusok által képviselt attitűd azonban az évek múlásával és a történelmi helyzet változásával párhuzamosan módosulhat: divatos nő, sportoló nő, művésznő, dolgozó nő, jótékony nő, közéleti nő, családanya-háziasszony, szórakozó nő. A komplex összefüggések alaposabb megértéséért érdemes az egyes kategóriákat közelebbről is megvizsgálni:

„*Divatos nő*”: a *Magyar Világhíradók*ban a divattal és szépségideállal kapcsolatos hírek száma szignifikánsan magas. A 192 női témájú hírből 48 (25%) foglalkozik ezzel a kérdéssel, jellemzően az év vagy évszak trendjét felvonultató divatbemutatók, szépség- és fodrászversenyek formájában. Érdekes megfigyelni, hogy míg a 30-as évek első felében inkább a nyugat-európai, esetenként meglehetősen frivol modellek bemutatása jellemző, az évtized közepétől növekvő hangsúllyal jelennek meg a történelmi viseletek és archaizáló darabok. 1937-től a kommentárok több ízben is nyomatékosítják, hogy a magyar hölgyközönség érdeklődése mindinkább a magyaros szabású és díszítésű ruhák felé fordul (MVH-723/1, 1937. december), az elit számára pedig legalábbis ajánlatos a kalocsai díszítésű gardenparty-öltözetek és a palócrózsás estélyik beszerzése. Zsindely Ferencné Tüdös Klára az Országos Iparművészeti Társulat bemutatóján finom distinkciókat téve egyenesen így fogalmaz: „*Magyar ruha az, amelyiknek, hogy úgy mondjam, az alaprajza magyar. És magyaros ruha, amelyiknek az alaprajza mondén. Mindkettőnek megvan a maga létjogosultsága, tere és szereplési lehetősége. A magyar ruha nemzeti ügy, színvallástétel és bizonyágtétel.*” (MVH-816/5, 1939. október). Csatlakozik hozzá Zomboriné Barthus Irén iparművészeti szakoktató, aki a Baross Női Táborban tartott előadásán gazdasági szempontokat is beemel érvelésébe: „*Kedves Hallgatóim, megindultunk a helyes úton, erős akarattal és együttes további munkával el kell érünk a kitűzött célunkat: önálló magyar divatot, művészi magyar modelleket és ezáltal komoly gazdasági fellendülést a divattervezőknél, a kivitelezőknél valamint a háziiparban.*” (MVH-822/6, 1939. november). A kezdetben a modernitáshoz való fontos kapcsolódási pontot jelentő divat így válik fokozatosan a nemzeti érzelmek kifejezőjévé és az esztétikán keresztül zajló nevelés eszközévé, korábbi megjelenési formája pedig egyes esetekben akár közvetlen veszély forrásává. Az Országos Mozcóképvizsgáló Bizottság töredékesen fennmaradt iratanyagában találunk ilyen példát rá, hogy a behozatalra szánt és ezért ellenőrzésre leadott mozgóképek közül 1941-ben a német UFA 78. számú világhíradójának *Tavaszi divat Berlinben* című hírét a hatóság azzal

a mély empátiára valló indokkal tiltotta le, hogy annak bemutatása a szűkös ellátottságban élő magyar nők szívét ne keserítse feleslegesen.³

„*Sportoló nő*”: a sporthírek a filmhíradók egyik korai műfaja, hamar kialakuló és rögzülő szerkezettel. Az itt elemzett filmhíradókban szinte az összes korszakban népszerű sport női változatát megtaláljuk, beleértve olyan érdekességeket is, mint a teke, ökölvívás, kosárlabda vagy a gyephoki. A preferált sportok tekintetében az ideológiai motiváltság megjelenésével párhuzamosan finom eltolódás figyelhető meg a kezdetben gyakran bemutatott, gyönyörködtető és szórakoztató sportok (műkorcsolya, tánc) irányából a funkcionálisabb torna és atlétika felé.

„*Művésznő*”: a művésznő a filmhírek teljes jogú szereplője, aki mind előadásával, mind a személyéhez kapcsolódó társasági esemény révén bekerülhet a heti híradókba. A két világháború között virágzó sztárkultusz következtében többségben vannak a színpadhoz és filmhez kapcsolódó alakok, de rajtuk kívül kisebb számban írók és képzőművészek is megjelennek. A tudósítások ezeket a nőket példaképként állítják a nézők elé, egyéniségük esztétikai vagy erkölcsi mintát közvetít. A 192 elemzett filmhíradóban a színésznők között megjelennek Alpár Gitta, Bajor Gizi, Szelezky Zita, Putty Lia, Jenny Jugo és Jean Harlow, Amita Deivi és Korb Flóra művészi táncosnők, Tormay Cécile és Selma Lagerlöf írónők, Hollós Mattioni Eszter képzőművész, valamint Leni Riefenstahl filmrendező *Olimpia* című filmjének bécsi bemutatója kapcsán.

„*Dolgozó nő*”: a női munka, az önálló női egzisztencia megteremtésének kérdése a filmhíradók egyik neuralgikus vonulata. Békeidőben rendes állásban dolgozó magyar nőt egyetlen egyszer látunk, a József központ, egyébként éppen gépesítésre váró telefonautomatái kezelése közben (MVH-404/3, 1931. november). A modern, megszokottól eltérő munkát végző nő legitimitása, más médiumokkal összecsengő módon (Sipos, 2014), csak a nemzeti érdekek mellett szóló érvekkel megtámogatva, az idő múlásával egyre kritikusabbá váló helyzetben, a hadigazdasággal párhuzamosan teremődik meg. Érdekes megfigyelni, hogy ekkor is jellemzően valamilyen megbízható nőszervezet kötelékében, annak szoros felügyelete mellett beszélhetünk érvényes és elfogadható munkavállalásról. Ilyen szervezet lehet többek között az Egyesült Női Tábor, az Országos Stefánia Szövetség, a Légmentelmi Liga budapesti VIII. kerületének női osztálya, vagy épp a Szövetkezeti Asszonytábor, a bevonult férfiak helyére érkező női kalauzokról tudósító hír éppen ezért meglehetősen kilóg a többi közül (MVH-856/8, 1940. július).

„*Jótevényő nő*”: alakja a filmhíradók jellegzetes motívuma, a nőket mozgósító korabeli mozgóképes szövegek legfontosabb formája. A jótevényő nők egy-egy tekintélyes közéleti figura, elsősorban Horthy Miklósné és Kállay Miklósné közvetlen, gyakran rádión és filmhírben intézett felhívására mobilizálódnak, áldásos tevékenységük pedig hatékonyan hálózta be az egész országot. A jellemzően felülről kezdeményezett jótevényőségi akciók mindig sikeresek és képesek kapcsolatot teremteni a társadalom legkülönbözőbb rétegei között.

„*Közéleti nő*”: a filmhíradók nőképeinek egyik speciális dimenziója. Amennyiben nem a fentebb vázolt jótevényő nőként léptek fel, a 30-as évek első felében a közéletben szerepet játszó nőkkel kapcsolatban elsősorban társasági hírek jelentek meg. Később feltűntek a posztumusz jubileumok ünnepségei (pl. Sissi, Zrínyi Ilona), a front közeledtével pedig tevékeny és jelenidejű asszonyszervezeti szerepvállalás is szükségessé válik. Érdekes pillanata ennek, a hullámnak Fanni Luukkonen, a finn Lotta Swärd szervezet tábornokasszonyának pécsi látogatása (MVH-963/3, 1942.

3 Magyar Nemzeti Levéltár K 159 4. csomó – Az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság iratai 1941/668

február), melyet hamarosan a „magyar lották”, a női honvédelmi munka tömeges és tervszerű irányítását megcélzó Női Önkéntes Honvédelmi Munkaszervezet bemutatkozása követ.

„Családanya-háziasszony”: a háziasszony és családanya képe a tradicionális nemi szerepekhez kötődik. A mozgóképes tudósításokban éppen ezért két esetben kerülnek elő ezek a régi, hírértékkel önmagában nem bíró funkciók, egyrészt amennyiben azok helyes és korszerű betöltéséhez adnak iránymutatást, például egy nemzetközi háziasszony-verseny résztvevőinek mesterei szaktudását bemutató képekkel (MVH-539/2, 1934. június) illetve a fővárosi Elektromos Művek munkatársainak az új elektromos tűzhelyek használatáról szóló tanulságos előadásával (MVH-565/1, 1934. december), másrészt ha az új, rendkívüli helyzethez való alkalmazkodásra kapacitálják az érintetteket. Az ország háborúba lépése sokat változtatott a korábbi gender-felfogáson, hiszen a hátszágban magukra maradó asszonyokra a hagyományos családok (jó esetben) ideiglenes felbomlásával új kihívások vártak. A falusi levente-leányok továbbra is fontosnak tartották a korszerű háztartási ismeretek oktatását (MVH-1006/1, 1943. június), azonban megjelenik a családját egyedül kormányzó, esetleg család nélkül is családot képező nő alakja. Ennek egyik extrém példája a távházasság bemutatása, melynek során a menyasszony a fronton szolgálatot teljesítő vőlegénye távollétében áll oltár elé, majd a boldogító, de egyszólamú igen kimondása után egyedül fogadja a láthatóan feszengő-szomorú násznép gratulációját (MVH-957/5, 1942. június).

„Szórakozó nő”: a két világháború közötti *Magyar Világhíradók*ban a nő elsősorban szórakoztat, ő maga csak elvétve szórakozik. A szórakozás olyan viselkedési forma, amely nők esetében nem fér a hírértékkel bíró események közé, megmarad privilégiumnak, annak is kizárólag a külföldi, különleges státusszal bíró hölgyek vonatkozásában. Megjelenése feltűnő módon egybeesik a modern, autonóm, magát férfias cselekvésekben is exponáló „girl”⁴ kategóriájának megjelenésével, akinek megítélése a korszakban korántsem egyértelmű (Sipos, 2014).

A női témákat megjelenítő filmhíradók szerkezete érdekes fogódzót kínál azok értelmezéséhez. Ezek az audiovizuális szövegek a téma kijelölése és a narratíva szempontjából jól illeszkednek a műfajba, azonban a kifejtettség-bennfoglalás mértéke esetükben gyakran hiányos. A ki, mit, mikor, hol, miért, hogyan kérdések bizonyos hányadára gyakran nem kínálnak választ, így konkrét információközlési funkciójuk esetenként megkérdőjeleződik. A *Magyar Világhíradók* áttekintett anyagának egyik jellegzetessége ezért, hogy elsődlegesen attitűdök kialakítására alkalmas, a konkrét ismeretközlő szándék sok esetben hátrébb sorolódik. A korpusz értelmezéséhez így megfelelő keretet adhat a kommunikációtudomány rituális irányzata (Carey, 1992; Császi, 2002; Andok, 2013), mely a hírek közzétételének és fogyasztásának dinamikáját nem elsősorban nem az üzenetközlésben, sokkal inkább a közös hitek és közös érintettség megjelenítésében látja. A filmhíradókat néző közönség a képsorok, akár bizonyos szertartások, segítségével tájékozódhat az adott korszakban érvényes társas viszonyrendszerben (Felföldi, 2007), ezeken keresztül találhat érvényes kapcsolódási pontot az őt körülvevő világhoz és a másik nemhez, így egyfelől saját magára vonatkozó reflexiót, másfelől mobilizáló iránymutatást nyer a látottakból.

4 Nyaralnak a párizsi Folies-Bergére görljei – MVH-438/4, 1932. július.; *Repülőlecke Los Angelesben dollárkirályok elkényeztetett lányai számára* – MVH-506/6, 1933. október.

Hivatkozott hírek

- A József központ modern telefonautomata kapcsolói – MVH-404/3, 1931. november.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=35> [2015.04.02.]
- Először állnak starthoz Magyarországon a gyorskorcsolyázó nőversenyzők – MVH-416/1, 1932. február. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=112> [2015.04.02.]
- Egy angol női ökölvívó-iskola órája – MVH-419/5, 1932. március.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=140> [2015.04.02.]
- Nyaralnak a párizsi Folies-Bergére görljei – MVH-438/4, 1932. július.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=258> [2015.04.02.]
- Repülőlecke Los Angelesben dollárkirályok elkényeztetett lányai számára – MVH-506/6, 1933. október. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=805> [2015.04.02.]
- Nemzetközi háziasszony-verseny Budapesten - MVH-539/2, 1934. június.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1072> [2015.04.02.]
- A székesfővárosi Elektromos Művek karácsonyi főzőbemutatója – MVH-565/1, 1934. december. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=1272> [2015.04.02.]
- Magyaros szabású és díszítésű társasági ruhák – MVH-723/1, 1937. december.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2612> [2015.04.02.]
- Magyaros divat – MVH-816/5, 1939. október. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3489> [2015.04.02.]
- Magyar divat – MVH-822/6, 1939. november. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3544> [2015.04.02.]
- Női kalauzok Budapesten – MVH-856/8, 1940. július.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3862> [2015.04.02.]
- A Lották vezetője – MVH-963/3, 1942. február <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4505> [2015.04.02.]
- Távházasság – MVH-957/5, 1942. június. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4690> [2015.04.02.]
- Kultúrszekrény Tordason a falusi leventelányok háztartási kiképzésére – MVH-1006/1, 1943. június. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5036> [2015.04.02.]
- Megkezdődött az atlétikai évad – MVH-1041/3, 1944. február.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5609> [2015.04.02.]
- Egyéni női tornász bajnokság a Postás Sportegyesületben – MVH-1083/3, 1944. december.
<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5874> [2015.04.02.]

Irodalomjegyzék

- ANDOK MÓNICA (2013). *A hírek története*. Budapest: L'Harmattan.
- CAREY, James W. (1992). *Communication as Culture*. New York, London: Routledge.
- CSÁSZI LAJOS (2002). *A média rítusai: A kommunikáció neodurkheimi elmélete*. Budapest: Osiris; MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport.
- FELFÖLDI BARNABÁS (2007). A rituális kommunikációról. Kulturális antropológiai megközelítés. In Fehér Katalin (szerk.), *Tanulmányok a társadalmi kommunikáció témaköréből* (pp. 109-135). Budapest: L'Harmattan; Zsigmond Király Főiskola.
- Magyar Nemzeti Levéltár K 159 4. csomó – *Az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság iratai 1941/668*.
- SIPOS BALÁZS (2009). A nőkérdés a Horthy-korszakban. *Rubicon*, (4).
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nokerdes_a_horthy_korszakban/ [2015.03.26.]
- SIPOS BALÁZS (2014). Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok*, 148 (1), 3-34.